

Bakioğlu, A., Keser, S. (2019). Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi. Uluslararası Liderlik Eğitimi

Dergisi (ULED), *Cilt 1* (sayı) I

Geliş Tarihi: 12/06/2019

Kabul Tarihi: 15/07/2019

KÜRESELLEŞMENİN YÜKSEKÖĞRETİME PARADOKSAL ETKİLERİNİN ANALİZİ

ÖZET

Bu araştırmada akademik performans kriterleri temelinde, üniversitelerin homojenleşme düzeyleri belirlenerek, elde edilen bulgular ışığında, birimler arası zdeşiklik ya da benzerlik olarak tanımlanan izomorfizm bağlamında küreselleşmenin etkilerinin tartışılması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini 112'si devlet niversitesi, 65'i vakıf niversitesi olmak üzere toplam 177 niversite oluşturmaktadır. Araştırmada, doküman inceleme ile, nicel analiz yöntemlerinden biri olan "ok Boyutlu lekleme birlikte kullanılmıştır. Veri analizinde bir algoritma programı olan R STUDIO programı kullanılmıştır. URAP 2017 akademik performans verileri, birimler arası homojenleşme düzeyini belirlemede kullanılan çok Boyutlu lekleme ile analiz edilmiştir. Homojenleşme düzeyini belirlemek amacıyla yapılan MDS analizlerinde üniversitelerin homojenleşme görünümünün belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hclust" kümeleştirme algoritması kullanılarak yapılan analizlerde kmeleşmelerin coğrafı farklılıklar, nitelik farklılıkları ve kuruluş yılı farklılıkları nezdinde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır

Anahtar Kelimeler: Kreselleşme, yksekğretim, izomorfizm,

ANALYSIS OF THE PARADOXAL EFFECTS OF GLOBALIZATION TO HIGHER EDUCATION

ABSTRACT

In this study, on the basis of academic performance criteria, by determining the homogenization levels of universities and the effects of globalization in the context of isomorphism were aimed to be discussed in the light of the findings. The universe of the study consists of 177 universities, 112 of which are state universities and 65 of them are foundation universities. In the study, document analysis and Multidimensional Scaling which is one of the quantitative analysis methods were used together. In the data analysis, the R STUDIO program, an algorithm program, was used. URAP 2017 academic performance data was analyzed with Multidimensional Scaling, which is used to determine the level of homogenization between units. In the analyzes using Hclust clustering algorithm, it has been concluded that the clusters occur according to geographical differences, quality differences and differences in establishment year.

Key Words: Globalization, higher education, isomorphism,

1.PROBLEM DURUMU

Yatay bir ekseninde bir uçtan bir uca ve hatta çoğu kez başlangıcı ve sonu belli olmayacak şekilde sınırsız sayıda ağlarla iç içe geçen karmaşık karşılıklı ağların ördüğü bir zeminde beslenen ve dünyayı yekûn bir yapıya/küreye dönüştüren ve sürekli yeniden kendini üreten ve adına küreselleşme denilen sürecin etkilerini kaçınılmaz biçimde günlük hayatın her anında görmekte ve hatta bu etkilere bizatihi maruz kalmaktayız. Bu kadar geniş ve karmaşık bir etki alanı yaratan küreselleşme, genişleme, yoğunlaşma, hızlanma gibi faktörlerle kendine etki alanı açan iç içe geçmiş etkileşimler üzerinden olumlu olanla olumsuz olanın aynı anda mümkün kılan paradoksal bir süreçtir.

Küreselleşmenin çeşitlilik gösteren tanımları incelendiğinde; bazıları için serbest piyasa ekonomisinin itici gücüyle şekillenen süreçlerin ortaya çıkardığı küresel bir toplumun tezahürü iken, başka araştırmacılar için uluslararası göçler, küresel boyutta dolaşıma çıkan kültürel akıntılar, çevresel etkiler gibi unsurların yarattığı süreçler toplamıdır. Bir yandan neoliberal politikaların etkisiyle yaygınlaşan ekonomi politikaların yerel kültürler üzerinde yarattığı baskı temelinde ele alınan küreselleşme, diğer yandan dünyanın farklı yerlerinde varlığını sürdüren yerel bölgesel unsurların küresel boyutta görünürlüğüne imkân tanıyan bir süreç olarak görülmektedir (Wunderlich ve Warrier, 2010, s.1-2). Robertson (1992), bu karmaşık bağlantılılık halinin farklı yaşam süreçlerinin birbirileri için giderek artan bir biçimde iç içe geçtiğini ve bu iç içe geçmişliğin düzeyinin artışına paralel olarak bir küresel-insan fenomeninin ortaya çıktığını ifade eder. Ritzer (2011, s.20) bu küresel insan fenomeninin içinde yer aldığı küreselleşmeyi; artan akışkanlıklar ve insanların, nesnelere, mekânların bilginin büyüyen çok yönlü akıntılarıyla bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki bir süreç ya da bir dizi süreç olarak ele alır ve ortaya çıkan yapıların da olası akıntıları engellediği ya da hızlandırdığını ifade eder. Ferguson (2006, s. 47), “akıntı” metaforunun küreselleşmeyi açıklamada yerleşik bir alışkanlığa dönüştüğünü belirtir; Bu metaforun kullanımının küreselleşmeyi doğal seyrinde ilerleyen bir süreç olarak kolaycı bir yaklaşımla ele alınmasına neden olduğunu ileri süren araştırmacı, Afrika örneğinde görüleceği üzere küreselleşmenin girmedeği kapalı bölgeler olduğunu belirtir. Chibber (2013, s.9-22), küreselleşmenin oluşturduğu egemen söylemin kolayca özümsemeyecek öğeler içerdiği, küreselleşmenin etkilerinin sadece ana akım teorilerle anlaşılamayacağını savlar. Hardt ve Negri (2015, s.18-19 ve 296-297), küreselleşmeyi ele alırken, sınırların yokluğu/anlamsızlığı temelinde var olan uçsuz bucaksız bir etki alanı olduğunu ifade eder. Bu alanı, tüm uygarlığı kuşatan, tarihi etkili bir biçimde askıya alan, toplumsal düzenin tüm katmanlarında faaliyet yürüten, bizatihi kuşattığı dünyayı üreten ve yeniden üreten, süregelen, bir bütün olarak toplumsal hayatı nesneleştirmiş tarihsellikte yer etmiş imparatorluklardan farklı olan bir “post modern imparatorluk” kavramıyla açıklar. Küreselleşmenin aynı zamanda küreselleşmeleri de içinde barındırdığını ve farklı yönelimleri olanaklı kıldığını söyleyen Nancy (2012, s.13-19) ise küreselleşmeyi ele alırken, küreselleşmenin içinde taşıdığı bir imkân olarak “dünyasallaşma” kavramını ortaya koyar.

Sıralanan bakış açılarının ortaklaştığı nokta her birinin küreselleşme içinde ya da küreselleşmeye rağmen ya da küreselleşmeyle birlikte bir “imkândan bahsetmiş olmalarıdır. Bu imkânın nasıl olanaklı kılınacağını farklı perspektifler ortaya çıkardığını ve bu perspektiflerin de küreselleşmenin paradoksal yönlerini kanıtlar nitelikte birbiriyle ayrışan ve ortaklaşan noktaları içerdiği gözlenmektedir. Bu noktada küreselleşmenin paradoksal etkilerinin boyutlarının analitik incelemeleri, genelde ülkeler nezdinde özelde üniversite gibi kurumlarda, karmaşıklığın ürettiği belirsizliklerle başa çıkma ve bu belirsizliklerin yarattığı dinamizmden pozitif yönden faydalanma imkânını olası kılmada yegane yol olarak gözükmektedir. Bu temelde bir araştırma yapılırken, bir yandan “bilgi toplumu”, “teknolojik gelişme”, “sınırsız ağlar” vb. ile ifade edilen olumlu sonuçlar ile diğer yandan “McAkademi”, “kaçınılmaz eşitsizlikler” gibi tabirlerle ifade edilen olumsuz sonuçları birlikte göz önünde bulunduran bir eksendedir. Her ikisinin de tümünden etkisine girmeden ama her ikisini de tümünden yok saymadan, veri temelli araştırmalar yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda yükseköğretime odaklanan bu araştırmada, yükseköğretimin içinde biçimlendiği alan olan küreselleşmenin etkilerinin homojenleşme çerçevesinde ortaya konulması ve böylece yükseköğretim düzeyinde ileriye dönük imkanların neler olabileceğine dair bir projeksiyon yapılması amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; küreselleşmenin etkileri, Türkiye’deki üniversiteler nezdinde izomorfizm bağlamında ele alınması amaçlanmaktadır. Bu temelde Türkiye üniversitelerinin homojenleşme düzeyini belirlemek için üniversitelerin akademik performans verileri dair veriler incelenmiştir. Bu bağlamda şu amaçlar belirlenmiştir:

Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi

1. Akademik performans kriterlerine (Makale Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Makale Sayısı, Atıf Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Atıf Sayısı, Toplam Bilimsel Doküman Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Toplam Bilimsel Doküman Sayısı, Doktora Mezun Sayısı, Doktora Öğrenci Oranı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı) göre üniversitelerin homojenleşme düzeyleri nedir?
2. Akademik performans bağlamında kuruluş yılına göre (2000 öncesi ve sonrası) homojenleşme düzeyleri nedir?
3. Akademik performans bağlamında türe göre (kamu, vakıf) homojenleşme düzeyleri nedir?

1.2. Araştırmanın Önemi

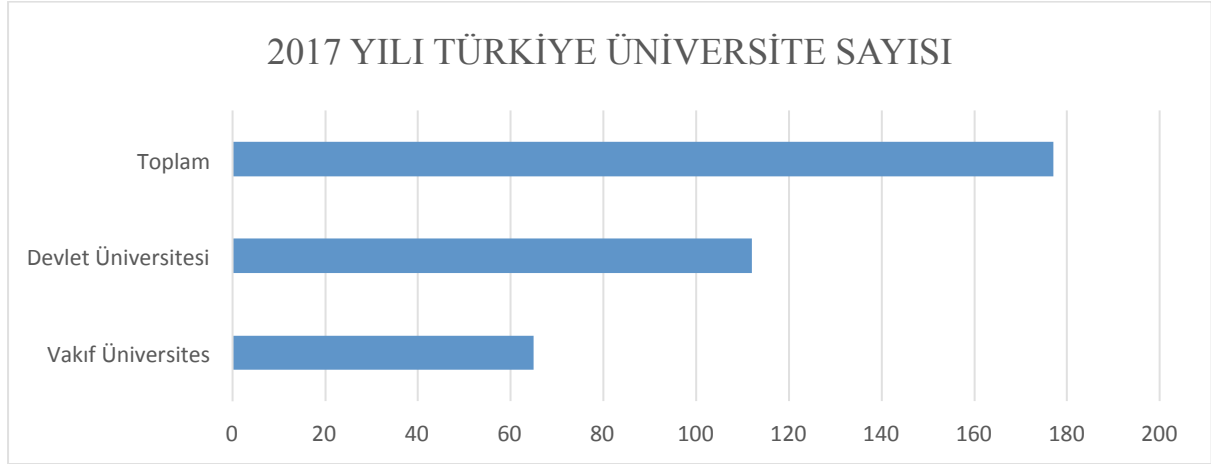
Eğitim süreçlerinin, ekonomik hedeflere ulaşma, rekabet edebilme gibi gerekçelendirmelerle performans odaklı bir perspektifte ele alınması; (1) zaman ve mekân sınırlılığının azalmasıyla öğretimin nasıl olacağını, (2) türdeşleştirici ulus ötesi baskının yarattığı etki alanında neyin öğretileceğinin, (3) öğrenci değişim programları ve göçlerle profili değişen öğrenci kitleleri düşünüldüğünde kime öğretileceğinin, (4) fiziksel ve sanal ortamların iç içe geçmişliğinin bir sonucu olarak nerede öğretileceğinin ve (5) hızlı değişimler çağında bulunmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni roller bağlamında kimin öğreteceğinin yeniden ele alınmasını gerektirmektedir (Jansen, 2007, s.25-26). Bu soruların ele alınışında üniversite bağlamında soyutlamaların etki alanında kalmadan analitik temelde incelenmesi gerekmektedir. Artan kentleşme, yeni göç dalgaları, yaşlanan nüfus, yeni ve eski hastalıklar ve bunların etkisiyle şekillenen demografik yapı, teknolojiye erişimdeki ülkeler arası uçurum, politik sürtüşmeler, yeni eşitsizlik biçimleri, artan bilgi kirliliği, ulus üstü güçler gibi birçok etkenin merkezileştirdiği genelde eğitim sisteminin, özelde üniversitelerin sıralanan etkenlerin oluşturduğu paradoksal koşulların üstesinden gelmesi toplumların geleceği üzerinde olumlu etki yaratacaktır (Hernes, 2006, s.3). Üniversitenin toplum nezdinde oynayacağı rolün pozitif katkıya dönüşmesi ise sadece küreselleşmenin olumlu etkilerinin göz önünde bulundurulduğu, bir çeşit güzellemeyi içeren araştırmaları değil aynı zamanda eleştiriyi de içeren analitik incelemeleri gerektirmektedir. Bu noktada farklı coğrafyalarda yapılan araştırmaların ülkemiz coğrafyası için de yapılması elzemdir. Örneğin Cheng, Y. C. (2004), tarafından küreselleşmenin, uluslar ve yereller nezdinde olumlu etkilerini artırarak, olumsuz etkilerini minimize etmede eğitimin rolüne dair yapılan senaryo araştırmasında ideal olan senaryonun “Yüksek Küreselleşmiş ve Yerelleştirilmiş Eğitim senaryosu olduğunu, bu senaryonun, küresel bilgi ve kaynaklarını yerel bağlamla ilişkili ve geçerli kılmayı amaçladığını ifade etmiştir. Ayrıca Filbeck (2002) tarafından yapılan araştırmada da küreselleşmenin paradoksal etkileri nezdinde benzer sonuçlara ulaşılmış, küreselleşmenin ulusal kültür üzerinde yarattığı tahribata dair bulgular elde edilmiştir. Bu ve benzeri araştırmaların ülkemiz için de yapılması geleceğe dönük atılacak adımlarda hem politikacılara hem de araştırmacılara yol gösterici analitik içerikler sunacaktır. Bu bağlamda ülkemizin, anlık değişimlerin etkilerinin sarsıcı sonuçlar ortaya çıkarma ihtimaline karşı bağımsızlık kazanması Altbach’ın (2004, s.3-4), üniversite bağlamında ifade ettiği üzere bir yandan olumluluğun öne çıktığı bakış açıları ile, diğer taraftan topyekûn olumsuzlaşma içeren bakış açılarıyla, her ikisinin de tümünden etkisine girmeden ama her ikisini de tümünden yok saymadan, veri temelli araştırmalar yaparak bunların sonuçlarının pratiğe dökülmesiyle mümkün olduğu söylenebilir. Bu noktada; yükseköğretime odaklanan bu araştırmada, yükseköğretimin içinde biçimlendiği bağlam olan küreselleşmenin nüfuz alanının etkilerinin ortaya konulması ve olasılıklara dair bir çerçeve sunulması önemli hale gelmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelenmesi ile, nicel analiz yöntemlerinden biri olan “Çok Boyutlu Ölçekleme (Multi Dimensional Scaling-MDS)” birlikte kullanılmıştır. Nitel veri toplama yöntemi olan doküman inceleme ile nicel veri analizi olan Çok Boyutlu Ölçeklemenin birlikte kullanılmasındaki amaç küreselleşmenin üniversite düzeyindeki etkilerinin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde izomorfizm odağında tartışmaktır. “Çok Boyutlu Ölçeklemede kullanılan teknikler girdi olarak kabul edilen her veri arasındaki mesafeyi belirlemede kullanılır. Birimler arasındaki çeşitli boyutlar nezdinde elde edilen veri ölçeğinde aralarındaki benzerliğin düzeyini belirlemede baş vurulan bir nicel analiz yöntemidir. Çok Boyutlu Ölçekleme Hee Bae, (2012, s.120) tarafından ifade edildiği şekliyle bir büyük ölçekli veri analizi olarak hemen hemen her alanda meydana gelen veri patlaması nedeniyle öne çıkan bir araştırma alanıdır. Bu analiz yöntemiyle yüksek boyutlu veri kümeleri çeşitli algoritmalarla yeniden yapılandırılarak görünür ve anlaşılır hale getirilmektedir. Başka bir deyişle sınırsız olan veri yığınları “sınırları olan insan” için görünür hale getirilmektedir.

2.1. Çalışma Evreni

Araştırmacının doğrudan inceleme yapabilmesine olanak sağlayan ve ulaşılabilir olan evren olarak tanımlanabilecek “çalışma evreni” (Karasar, 2010, s.110) bu araştırmanın ulaşabildiği sınırlar açısından Türkiye’de kurulmuş olan üniversitelerdir. 2016- 2017 eğitim öğretim yılı itibarıyla Grafik 1’de gösterildiği gibi Türkiye’de 112’si devlet üniversitesi, 65’i vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 177 üniversite vardır (YÖK, 2017):

Grafik 1. 2017 Yılı Üniversite Sayıları (YÖK (2017)).

2.2. Veri Analizi

Verilerin doküman inceleme yoluyla URAP 2017 akademik performans veri havuzunda elde edildiği URAP 2017 akademik performans verileri, Çok Boyutlu Ölçekleme (Multi-dimensional Scaling-MDS) analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Üniversitelerin akademik performans kriterlerine (Makale Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Makale Sayısı, Atıf Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Atıf Sayısı, Toplam Bilimsel Doküman Sayısı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Toplam Bilimsel Doküman Sayısı, Doktora Mezun Sayısı, Doktora Öğrenci Oranı, Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı) göre homojenleşme düzeylerini belirlemede çeşitli algoritmalarla oluşan ve veri kaybını istatistiksel olarak iki boyutlu bir biçimde aktarmayı olanaklı kılan “RSTUDIO” programı kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesi, veri türü ve analiz yöntemi ve kullanılan araç Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Veri Analiz Öğeleri

Veri Kaynağı	Veri Türü	Veri toplama Yöntemi	Analiz Türü	Analiz Yöntemi	Analiz Aracı
2017 URAP KADEMİK PERFORMANS SIRAAMASI	NİCEL	DOKUMAN İNCELEME	NİCEL	MDS	RSTUDIO

2.2. Geçerlilik Güvenirlik

URAP 2017 Akademik Performans veri setinde dikey bir hat üzerinde sıralanan üniversitelerin, veri setlerinde kullanılan değişkenler bazında birbirlerine olan gerçek uzaklıklarını (Öklidyen uzaklık) hesaplamak için MDS analizi ile yapılan iki boyutlu görselleştirmenin gerçek uzaklıkları temsil etme oranlarını gösteren Goodness of Fit (GoF) oranları incelendiğinde bu oranın %90-92 aralığında olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle araştırmanın gerçeği temsil etme gücünün yüksek olduğu ve bu nedenle Neuman’ın (2013, s.277) deyişiyle,

Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi

araştırma konusu edilen durumun kavramsallaştırma ve analiz düzeyinin gerçekle uyumluluk açısından sorunlu olmadığını başka bir deyişle doğru bir araştırma olduğu ve gerçekliğin araştırmacı tarafından hassasiyetle aktarıldığı söylenebilir. Ayrıca Kruskal, ve Wish'in (1978, s.5-7) deyişiyle çok büyük miktardaki veri analizinin ancak ve ancak MDS analiziyle mümkün olduğunu bu nedenle doğru istatistikî metodun seçildiğini ve bu seçiminde Neuman'nın (2013, s.277) deyişiyle istatistikî geçerliliği sağladığı söylenebilir. Ve de verilerin analizinde kullanılan RSTUDIO Programı yapay zekanın kullanıldığı bir algoritma ile hesap yapıldığından dolayı olası insani hataların ortadan kalmasını sağlamıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde Tablo 2'de gösterildiği üzere Türkiye üniversitelerinin; (1) makale sayısı, (2) öğretim üyesi başına düşen makale sayısı, (3) atıf sayısı, (4) öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı, (5) toplam bilimsel doküman sayısı, (6) öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı, ve (7) doktora mezun sayısı, (8) doktora öğrenci oranı, (9) öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı boyutlarından oluşan akademik performanslarına göre homojenleşme düzeyleri incelenmiştir. 2017 URAP Akademik performans verileri bazında 100 devlet, 48 vakıf üniversitesi analiz edilmiştir. Bu üniversitelerin 68'i 2000 yılından önce, 80'i 2000 yılı ve sonrasında kurulmuştur.

Tablo 4.1. URAP - University Ranking by Academic Performance Veri Seti

Akademik Performans Sıralama Kriterleri

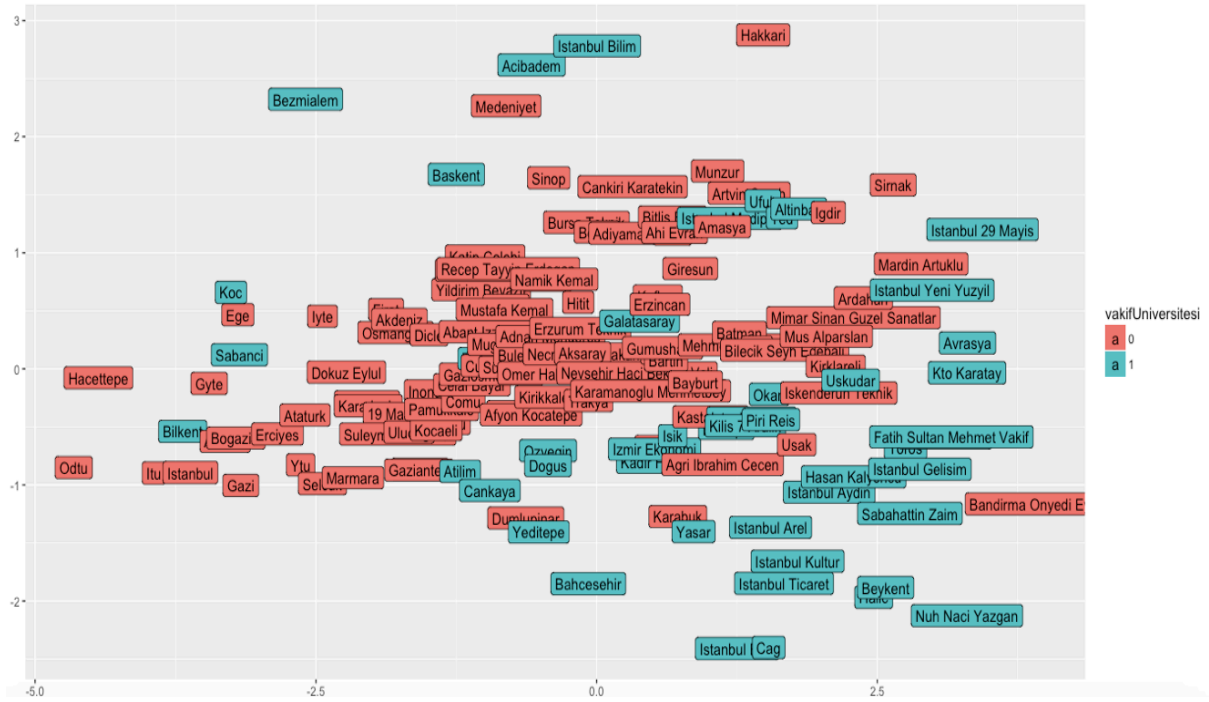
1. Toplam makale sayısı
2. Öğretim üyesi başına düşen makale sayısı
3. Toplam atıf sayısı
4. Öğretim üyesi başına düşen atıf sayısı
5. Toplam bilimsel doküman sayısı
6. Öğretim üyesi başına düşen toplam bilimsel doküman sayısı
7. Doktora mezun sayısı
8. Doktora öğrenci oranı
9. Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: <http://tr.urapcenter.org/2017/> adresinden derlenmiştir.

Akademik performans bağlamında üniversitelerin; (1) genel karşılaştırılmaları, (2) türe göre karşılaştırılmaları, (3) kuruluş yılına göre karşılaştırılmaları ve (4) yıla göre karşılaştırılmaları sonucunda bulgulara ulaşılmıştır.

3.1. 2017 Yılı Türkiye Üniversitelerinin Türüne Göre Karşılaştırılması

Türkiye Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirmiştir. Yapılan MDS analizi sonucunda ortaya çıkan matriste üniversiteler tür baz alınarak farklı renklerde gösterilmiştir.

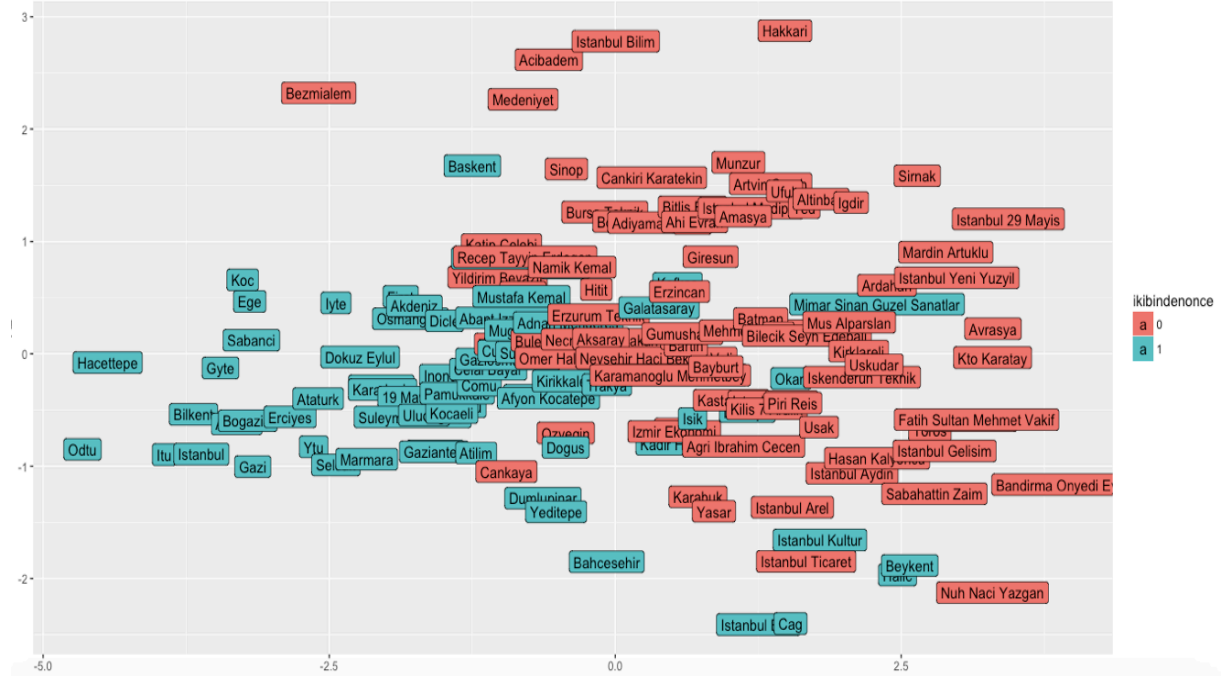
Grafik 2. 2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türkiye Üniversitelerinin Türüne Göre Görünümü

Akademik performans verileri baz alınarak yapılan üniversiteler arasındaki mesafe bilgisi hesaplanmasında ortaya çıkan ve Grafik 2’de gösterilen matriste gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GoF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 2 incelendiğinde üniversitelerin genel olarak kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Türüne göre incelendiğinde “yeşil” renkle gösterilen vakıf üniversiteleri ve “kırmızı” renkle gösterilen devlet üniversitelerinin kendi aralarında da ayrı ayrı kümeleştiği görülmektedir.

3.2. 2017 Yılı Türkiye Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Karşılaştırılması

Türkiye Üniversitelerinin 2017 yılı URAP akademik performans verileri baz alınarak yapılan analizin sonuçları iki boyutlu olarak görselleştirilmesinde ortaya çıkan matriste üniversiteler kuruluş yılına göre 2000 öncesi ve 2000 ve sonrası gruplandırılmıştır ve renklerle gösterilmiştir.

Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi

Grafik 3. 2017 Yılı Akademik Performans Verileri Bazında Türkiye Üniversitelerinin Kuruluş Yılına Göre Görünümü

Grafik 3’de gösterilen matriste üniversitelerin kuruluş yıllarına göre “2000’den önce” ve “2000 ve sonrası” olarak gruplandırılmıştır. Yıla göre olan aralarındaki gerçek uzaklıklar iki boyutlu bir grafikte gösterilmiştir. Gerçek uzaklığın iki boyuta indirgenmesiyle elde edilen görünümün gerçek uzaklığı temsil değerini yüzde (%) olarak hesaplayan GOF (Goodness of fit) değeri incelendiğinde bu oranın % 90 olduğu görülmektedir. %90 oranındaki veriyi temsil istatistiksel olarak anlamlıdır. Grafik 3 incelendiğinde üniversitelerin kuruluş yılına göre kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Kuruluş yılı baz alınarak yapılan analizde; “2000 yılından önce kurulan üniversitelerin” ve “2000 ve sonrası kurulan üniversitelerin dağılımları incelendiğinde kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir. Yeşil renkle gösterilen 2000 yılı öncesi kurulan üniversitelerin akademik performans açısından daha üst düzeyde oldukları ve kendi aralarında daha da yakınlaştığı görülmekte, buna karşın 2000 yılı ve sonrası kurulan üniversitelerin akademik performans açısından daha alt düzeyde sıralandıkları ve kendi aralarında kümeleştikleri görülmektedir.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Küreselleşmenin etkilerinin, Türkiye’deki üniversiteler nezdinde izomorfizm bağlamında ele alınması temel amacına dayanan çalışmada; üniversiteler; türüne, kuruluş yılına ve yıla göre akademik performans kriterleri baz alınarak aralarındaki homojenleşme düzeyine dair bulgulara ulaşmak amacıyla MDS (Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi) yapılmıştır. Ulaşılan sonuçların öncelikle Türkiye Üniversitelerinin küreselleşmenin etkileri bağlamında tartışılmasına bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir. Akademik performans temelinde ulusal düzeyde üniversitelerin sıralandığı dokümanların incelenmesinde elde edilen sonuçlardan biri kullanılan karşılaştırma kriterlerinin ağırlıklı olarak nicel verilere dayalı olmasıdır. Çin yükseköğretim süreçlerinin incelendiği Cai, (2010) tarafından yapılan araştırmada, uluslararası baskı kuruluşlarının performans değerlendirme, rekabet edebilirlik gibi daha çok nicel veri setlerine dayalı ülke yükseköğretim sistemlerini yönlendirme çabalarının görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu sonuç eldeki araştırmanın da ortaya koyduğu üzere Türkiye yükseköğretim sistemi için de söylenebilir. İzomorfizm eğiliminin gösteren veri setlerinden biri olan URAP 2017 veri setinin içeriğini oluşturan boyutlar incelendiğinde performans odaklılık, rekabet edebilirlik argümanlarını öne çıkaran makale sayısı, öğrenci sayısı, ticari kapasite görünürlük gibi nicel veri setlerinin olduğu görülmektedir.

Akademik performans sıralamalarına dair bulgular incelendiğinde Türkiye Üniversitelerinin genel karşılaştırmasında tüm üniversiteler arasında bir homojenleşme olduğu görülmektedir. Raunig (2016, s.15-31), üniversitelerin girdabına kapıldıkları homojenleşme eğiliminin “bilgi ekonomisi, bilgi yönetimi, bilgi temelli ekonomi” gibi argümanlarla beslendiğini ifade eder. Gözlenen homojenleşmenin yükseköğretimin öngörülemezlik ve belirsizlikle karşı karşıya kalması ve özellikle uluslararası baskının da içinde olduğu dış

baskı ile değişime zorlanması kurumsal olarak izomorfizme yönelmesine yol açmaktadır. Özellikle hızlı değişimlerin yaşandığı çağımızın sürekli belirsizlik üreten bir çağ olması diğer kurumlar gibi üniversiteleri de bu belirsizliklerle nasıl başa çıkabileceği yönünde harekete geçmeye yönlendirmektedir. Akademik personelin, üniversite yönetimlerinin ve hatta öğrencilerinin diğer dış paydaşlarla birlikte belirsizlikler karşısında çözüm arayışlarına yönelmeleri, Bakioğlu ve Demirel (2014, s.7), tarafından da belirtildiği üzere diğer örgütler gibi üniversiteleri de bu belirsizlikleri aşma noktasında diğer örgütlere öykünmeye onlardan etkilenmeye sevk etmektedir. Bakioğlu ve Demirel (2014, s.79), bu öykünme ve diğerinden etkilenme halinin, günümüz dünyasının beklenmedik sonuçları üretme potansiyeliyle başa çıkma ve bu bağlamda geleceğe dair net bir izlenim ortaya koymanın güç olmasına bağlanmaktadır. DiMaggio ve Walter, 1983, ss.152-154) bu durumun nedenini altyapı yetersizliğine, hedeflerin muğlaklığına, ve çevre ile kurulan iletişimin biçimine bağlı olduğunu ifade eder. Shahjahan'ın (2012, ss.380-399) ise yaşanan belirsizliklerle, alt yapı yetersizlikleri ile başa çıkmada uluslararası kurumların ulus üstü etkisiyle homojenleşmeyi tetiklediğini belirterek bu kuruluşların yükseköğretim süreçlerini; analitik raporlar, uluslararası karşılaştırmalar, yönergeler ve web içerikleri hazırlayarak belirleme yoluna gittiklerini ifade eder. Shahjahan'e (2012) göre bu uluslararası küresel düzeyde yükseköğretim alanında etkili bir söylem oluşturarak devletlerin yükseköğretim politikalarına yön verirler. Küresel düzeyde her ülkeden yükseköğretim kurumunun bir şekilde dahil olduğu uluslar üstü bir geniş bir ağ kurulmasına öncülük eden bu kuruluşlar yükseköğretim alanındaki politik söylemin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlarlar. Küresel söylemi belirleyen ve diğerlerini domine eden uluslar üstü nitelikteki bu kuruluşların etki alanı dışında kalmak oldukça zorlaşır.

Uluslararası kuruluşların devletler nezdindeki yükseköğretim düzeyinde kendini gösteren ve homojenleşmeye etkisi belirgin şekilde hissedilen söylemin gücüne dair ise Shahjahan'ın (2012, s. 398), bazı ülkelerin bu uluslararası kuruluşların etki alanına kapılan nesnelere dönüştüğünü diğerlerinin ise bu kuruluşların üzerinde denetim gücü olan özne devletler olarak diğerlerini etkileyen konumunda olduğunu ifade eder. Bazı devletlerin özne diğerlerinin ise “nesne” olarak değerlendirilmesini Bakioğlu vd. (2017, s.40) “ötekini ölçme” bağlamında “ölçen” ve “ölçülen” ikilemiyle açıkladıkları çalışmalarında bazı devletlerin uluslararası kuruluşların etki alanına kapılarak mevcut duruma “angaje” olma yoluna yöneldiklerini ileri sürerler.

“Ölçen” ve “ölçülen” ikilemini Huang (2007, s.52-53), küreselleşme bağlamında farklı bir şekilde tanımladığı çalışmada “ithalat odaklı” ve “ihracat odaklı” tabirleriyle açıklar. Bu tanımlamasında küreselleşmenin yükseköğretim düzeyindeki etkisinin ülkeler nezdinde farklı tezahürlerini ortaya koyan Huang (2007), özellikle gelişmekte olan ülkelerin ithalatçı konumunda olduğunu belirtir. Gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu grup olan ithalatçı ülkeler, yükseköğretim sistemlerinin müfredat, yönetim gibi bir çok boyutunu ihraç eden başka bir deyişle diğer ülkelere kopyalayan ülkelerdir. Bu ülkeler, beyin göçü ve ulusal kimliği kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalma ihtimaliyle yüz yüze gelirler. Buna karşın ihracatçı ülkeler olarak tanımlanan gelişmiş batılı ülkelerin oluşturduğu grupta bulunan ülkeler, yükseköğretim sistemlerinin yönetsel, akademik, müfredat gibi bir çok yönünü diğer ülkelere pazarlayan ülkelerdir. Bu ülkeler bir yandan gelişmekte olan ülkelere yabancı öğrenciler çekerken diğer yandan uluslararası boyutta kazanan kendi yükseköğretim sistemlerini ihraç ederler. Küreselleşmenin ölçen-ölçülen ya da ihracatçı-ithalatçı ikilemi üzerinden özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde homojenleştirici etki yaratan ve diğerini kopyalama bağlamında izomorfizme yol açan dinamizmi bu araştırmanın yanı sıra başka araştırmalarda da ortaya konmuştur.

Ölçülen-ölçen ya da ithalatçı-ihracatçı ikileminde uluslararası yapıların homojenleştirici etkisinin Dünya Bankası verileri kullanılarak, 1992-2010 yıllarını kapsayan bir dönemde 109 ülke nezdinde kurumsal kalite değerlendirilmesi Bergh, Mirkina ve Nilsson, (2014, ss, 365-394), tarafından yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar, küreselleşme (ekonomik ve sosyal gelişme) ile zengin ülkelerin kurumsal kalite düzeyleri arasında pozitif yönlü korelasyon olduğunu ortaya koyarken; diğer (gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler) ülkelerde kurumsal kalite düzeyi ile negatif yönde korelasyon olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar yükseköğretim kurumları açısından iki yönlü bir homojenleşmeye işaret etmektedir. Bir yönüyle gelişmekte olan ülkeler ve gelişmemiş ülkelerin kendi aralarında homojenleşmelerine dair bulgulara ulaşılırken diğer yönüyle gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki homojenleşmeye dair bulgulara ulaşılmıştır.

Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi

Bu araştırmada ortaya çıkan diğer bir sonuç da homojenleşmenin türe göre kendi içinde ikili bir yapı ürettiği ve devlet üniversitelerinin kendi aralarında homojenleşme görünümü ile vakıf üniversitelerinin kendi aralarında homojenleşme görünümlerinin iki farklı küme oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada üniversite türünün homojenleşmede etkisi olduğu ve homojenleşme yönünü kendi türüne doğru belirlediği söylenebilir. Ayrıca homojenleşmenin 2000 yılı öncesi ve sonrası kurulan üniversitelerin kendi aralarında gerçekleştiği görülmektedir. Croucher ve Woelert, (2015, ss.439-453) tarafından yapılan araştırmada hızlı değişim karşısında olası belirsizliklerle başa çıkmada risk azaltma potansiyeline delalet olarak görüldüğü için özellikle yeni kurulan üniversitelerin kendi benzerine yakınlaştıkları ampirik bulgularla ortaya koyulmaktadır. Bu araştırmada da nicel veri setlerine dayalı performans ve görünürlük argümanlarının Avusturalya yükseköğretim sistemi nezdinde ortaya çıkardığı izomorfizme odaklanmıştır. Bu sonuç, Türkiye yükseköğretim sistemi içinde yer alan üniversitelerin durumuyla da örtüşmektedir. Üniversitelerin türe ve kuruluş yılına göre kendi aralarında homojenleşmeleri diğer gruplarla aralarındaki mesafenin artması yeni açılan üniversitelerin izomorfizme yönelme eğilimlerinin güçlü olduğunu göstermektedir. İzomorfizm özellikle yeni kurulan üniversitelerde kendini gösterdiğinin ortaya konulduğu bir diğer araştırma da Türkiye üniversiteleri üzerine yapılan bir araştırmadır. Türkiye üniversitelerinin özellikle 2000 yılı ve sonrasında kurulan vakıf üniversitelerinin izomorfizm eğilimlerinin güçlü olduğu ve istisnai olanlar dışında homojenleşme düzeyinin her alanda gözlemlendiğinin ifade edildiği araştırma Mızıkacı (2010, s.148) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada üniversitelerin” talep karşılama” baskısıyla hareket etmelerine bağlı olarak öykünmecî izomorfizmin yanı sıra zorlayıcı ve normatif izomorfizm türlerinin izlerinin de bu üniversitelerin kendi aralarındaki homojenleşmelerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Vakıf üniversitelerinin kendi aralarındaki homojenleşme eğilimini bu üniversitelerin kuruluş amacı bağlamında değerlendiren Bakioğlu ve Dalgıç (2012, ss,44-45) bu üniversitelerin kuruluş zeminin ve sayılarındaki hızlı artışı küreselleşmeye bağlarlar. Uluslararasılaşması bu üniversiteler nezdinde üzerinde konsensüs sağlanan bir amaç olduğunu dile getiren Bakioğlu ve Dalgıç (2012, ss,44-45), öğrenci sayısı, uluslararası yayın sayısı arttırmak ve uluslararası öğrenci kayıt miktarı gibi nicel göstergelerin küreselleşmenin etkisiyle şekillenen uluslararasılaşma arzusunun tezahürü olduğunu ifade ederler. Yeni kurulan ve aynı zamanda vakıf üniversitesi olan bu üniversitelerin kuruluş zemini olan küreselleşme ve belirsizliklerle başa çıkma çabaları birlikte düşünüldüğünde sıralanan araştırmaların da ortaya koyduğu gibi özellikle öykünmecî izomorfizm eğiliminin kendini göstermesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Mimetik ya da öykünmecî izomorfizmin para bazlı nicel kazanımların öncelenerek araştırmanın niteliğini törpüleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte özellikle köklü ve aynı zamanda devlet üniversitesi olan üniversitelerin vakıf üniversitelerinden homojenleşme bağlamındaki farklı duruşu özellikle ele alınması gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Homojenleşmenin yeni kurulan üniversiteler nezdinde belirsizlikle başa çıkmada varlık ve yeterlilik sorunu çözmede mevcut olana yönelimle açıklanabilir bir durum olduğu söylenebilir. Rhoades, ve Slaughter, (2004, ss.37-38), deyimiyile piyasa temelli düşüncenin ve söylemin akademi üzerinde; karmaşık ağlar, yeni ve çeşitli bilgi kanalları, yönetim biçimleri, girişimcilik, teknolojik yenilikler, ve ekonomiye kurumsal adaptasyon gibi unsurları içeren yeni bilgi rejimiyle homojenleştirici bir etki yaratması kaçınılmaz görünmektedir.

Bu homojenleştirici etkiye dönük nasıl bir pratik sergileneceğine dair işaret araştırmanın da ortaya koyduğu üzere köklü üniversitelerdir. Bu üniversiteler kendi varoluşsal problemlerini çözmüş olarak özgün varlıklarıyla küreselleşmenin girdabına kapılmadan yön verici olmalarını sağlayan özellikleri incelendiğinde öncelikle bilginin üretim merkezleri olma özellikleri öne çıkar. Bu üniversitelerin bilgi üretim merkezi olmalarını sağlayan özellikleri incelendiğinde ise Theisens’in (2004, ss.40-41) ifade ettiği üzere köklü üniversiteler örgüt kültürü ve yapısını kendi özgün varlığı içinde şekillendirmiş üniversitelerdir. Bu üniversiteler, içinde piyasanın bulunduğu çevresel taleplere karşı kendini koruyabilen üniversitelerdir. Bu anlamda öz kurumsal süreçleri belirleme kabiliyeti kendi potansiyeli ile doğru orantılı kurumlardır.

Üniversitelerimiz; adına küreselleşme denilen ve iç içe geçen karmaşık karşılıklı ağların ördüğü bir zeminde beslenen ve dünyayı yekûn bir yapıya dönüştüren ve sürekli yeniden kendini üreten sürecin girdabına kapılmadan yön verilen değil yön veren kurumlara dönüşmesinde bu araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi üniversitenin kuruluş yılı bağlamında köklü üniversite oluşu, bu üniversitelerin deneyimlerinin paylaşıldığı ve rol model olduğu yeni ve etkin ağlar kurmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede bağlamında belirsizliklerle başa çıkmada kurumsal olarak izomorfizme yönelme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan homojenleşme durumunu ortadan kaldıracak bir yükseköğretim modeli oluşturmak, kurumsal açıdan üniversiteleri ve dolayısıyla Türkiye yükseköğretim sistemini daha güçlü kılarak angaje olan değil, etkin olan konumuna evirecektir.

Kültürel, tarihsel, politik, toplumsal bağlamın içinde içeriden dışarıya doğru bir yükseköğretim modelini tesis etmek için politik karar vericilere, yükseköğretim üst kurullarına, üniversitelere uygulamaya dönük şunlar önerilmektedir:

- Nicel verilere dayalı karşılaştırmalar, nitel boyutu öne çıkarmayı gerektiren süreç temelli karşılaştırmaların görünürlüğü sınırlamaktadır. Bu bağlamda üniversitelerin karşılaştırma kriterlerinin nitel yönden de yapılması hem nicel hem de nitel içeriklerin birlikte kullanılması ve buna dönük öncelikle ulusal düzeyde bir karşılaştırma sistematığı oluşturulması yararlı olacaktır.
- Yasa koyucular ve üniversite kurulları koordineli olarak dışa bağımlılığı azaltıcı tedbirlerin maksimum düzeyde temini için işbirliğine giderek güçlü bir yükseköğretim yapılanmasını tesis etmeleri yararlı olacaktır.
- Hem türler arasında hem de coğrafi bölgeler bağlamında köklü üniversitelerin merkezinde olduğu kurumlar arası koordinasyon merkezlerinin oluşturulmasına dönük çalışmalar yapılabilir.

Araştırmacılar için ise küreselleşmenin etkilerinin daha detaylı incelmelerini esas alan şu önerilerde bulunmaktadır:

- Uluslararası karşılaştırma raporlarını içeren dokümanların incelenmesi ile birlikte Çok Boyutlu Ölçeklemenin birlikte kullanıldığı araştırmalar yapılarak Türkiye üniversitelerinin homojenlik düzeyinin diğer ülkelerin üniversitelerinin de içinde olduğu daha kapsamlı karşılaştırmalar yapılabilir.
- İzomorfizme yönelim düzeylerinin birim bazlı (tekil üniversite, fakülte, üniversite yönetimi vb. düzeylerde) derinlemesine, ayrıntıda saklı olan verilere ulaşmayı sağlayacak paydaşların görüşlerinin eş zamanlı alındığı nitel araştırma yöntemlerinden “*olgubilim*” çalışması yapılabilir.
- Ölçek geliştirilerek tarama yapılarak, akademisyenlerin homojenleşmeye dönük “*algılarının, tutumlarının*” belirlendiği araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altbach, P. G. (2004). Globalisation and the University: Myths and Realities in an Unequal World. *Tertiary Education and Management*, 10(1), 3-25.
- Bakioğlu A., Keser S., Doğan B., Çayak S., (2017). *Küreselleşme Bağlamında Eğitimde Karşılaştırma Amaç ve Metot*. Bakioğlu, A. (ed.) Karşılaştırmalı Eğitim Politikalar, Göstergeler, Bağlamlar s.11-41), Ankara; Eğitim Yayınevi.
- Bakioğlu, A. Dalgıç, G. (2012). *Academics Perceptions of the Effects of Globalization on Turkish Foundation University Policies*. Education and Science, 37(165), 34-47.
- Bakioğlu, A. ve Demiral, S. (2014). *Okul Yönetiminde Belirsizlik*. Vize Basın Yayın; Ankara.
- Bergh, A., Mirkina, I. ve Nilsson, T. (2014). Globalization and Institutional Quality—A Panel Data Analysis. *Oxford Development Studies*, 42(3), 365–394.
- Cai, Y. (2010). Global Isomorphism And Governance Reform İn Chinese Higher Education. *Tertiary Education and Management*, 16(3), 229-241.
- Chibber, V. (2013). *Postcolonial Theory and The Specter of Capital*. London: Verso. <http://www.dw.com/tr/dünyanın-yarisından-fazlasının-internet-erişimi-yok/a-19558913> (erişim tarihi: 7 Eylül 2016).
- Croucher, G., ve Woelert, P. (2015). Institutional Isomorphism And The Creation Of The Unified National System Of Higher Education İn Australia: An Empirical Analysis. *Higher Education*, 71(4), 439-453. doi:10.1007/s10734-015-9914-6.
- DiMaggio, P. J. ve Walter W. P. (1983). “The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review* 48;147–160.
- Ferguson, J. (2006). *Global Shadows: Africa in the Neoliberal World Order*. North Carolina: Duke University Press.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2015). *İmparatorluk* (Yılmaz, A. Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Küreselleşmenin Yükseköğretime Paradoksal Etkilerinin Analizi

- Hee Bae, S. (2012). *Scalable High-Performance Multidimensional Scaling* (Doktora Tezi). Indiana University, ProQuest Dissertations Publishing, 3498927.
- Huang, F. (2007). Internationalisation of Higher Education in the Era of Globalisation: What have been its Implications in China and Japan? *Higher Education Management And Policy* 19, (1); 47-61.
- Jansen, J. (2007). *Learning and Leading in A Globalized World: The Lessons From South Africa*. (Edited by Townnsend, T. ve Bates, R.) Handbook Of Teacher Education Globalization, Standards And Professionalism in Times of Change, Springer, Dordrecht, The Netherlands.
- Karasar, N. (2010) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Mızıkacı, F. (2010) Isomorphic and Diverse Institutions among Turkish Foundation Universities. *Eğitim ve Bilim*, 35 (157), 140-151.
- Nancy, J. L. (2012). *Dünyayı Yaratmak ya da Küreselleşme* (Erşen, M, Çev.) İstanbul: Monokl.
- Raunig, G. (2016). *Bilgi Fabrikaları Yaratıcılık Endüstrileri*. (Aslı Çetinkaya, çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Rhoades, G., ve Slaughter, S. (2004). Academic Capitalism in The New Economy: Challenges and choices. *American Academic*, 1(1), 37-60.
- Ritzer, G. (2011). *Küreselleşme* (Pakdemir, M, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: SAGE Publications.
- Shahjahan R.A. (2012) *The Roles of International Organizations (IOs) in Globalizing Higher Education Policy*. In: Smart J., Paulsen M. (eds) Higher Education: Handbook of Theory and Research. Higher Education: Handbook of Theory and Research, vol 27. Springer, Dordrecht.
- Theisens; H. C. (2004). *The State Of Change Analysing Policy Change In Dutch And English Higher Education*. Cheps; AE Enschede, NL,
- Wunderlich, J. ve Warriier, M.. (2010). *A Dictionary of Globalization*. Abingdon, Oxon: Routledge.